

BEN MACINTYRE

**KAKSOIS-
AGENTIT**

**NORMANDIAN MAIHINNOUSUN
SUURI VAKOILUOPERAATIO**

ATENA

Callumille, Pablolle, Minnielle ja Wilfille

Englanninkielinen alkuteos

Double Cross: The True Story of the D-Day Spies

© Ben Macintyre

© Suomenkielinen laitos Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

Suomennos: Tmi Dingua

Kartta: Spatio Oy

Lainauksien suomennokset:

Sunzi: *Sodankäynnin taito* – Tero Tähtinen (Basam Books, 2021)

William Shakespeare: *Julius Caesar* – Paavo Cajander (WSOY, 1950)

P. G. Wodehouse: *Pulmallinen viikonloppu* – Tauno Nuotio (WSOY, 1960)

Atena

Jyväskylä

atena.fi

ISBN 978-951-1-42423-9

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

Vyyhti vyyhdessä, juoni ja vastajuoni, ansa ja kavallus, petos ja vastapetos, aito agentti, väärä agentti, kaksoisagentti, kulta ja teräs, pommi, tikari ja teloitusr ryhmä olivat kietoutuneet moniin niin mutkikkaisiin kudoksiin, että ne ovat uskomattomia ja silti tosia.

WINSTON CHURCHILL

Vihollinen ei saa tietää paikkaa, jonne aion hyökätä. Sillä kun vihollinen ei tiedä, minne aion hyökätä, hän joutuu valmistautumaan hyökkäykseen monessa paikassa. Koska hän on joutunut valmistautumaan hyökkäykseen monissa paikoissa ja siten hajauttamaan armeijansa, joukkoni saavat vastaansa vain vähäisen määrän vihollisen sotilaita. [...] Jos vihollinen vahvistaa itseään joka puolelta, hän on kaikkialla heikko.

SUNZI

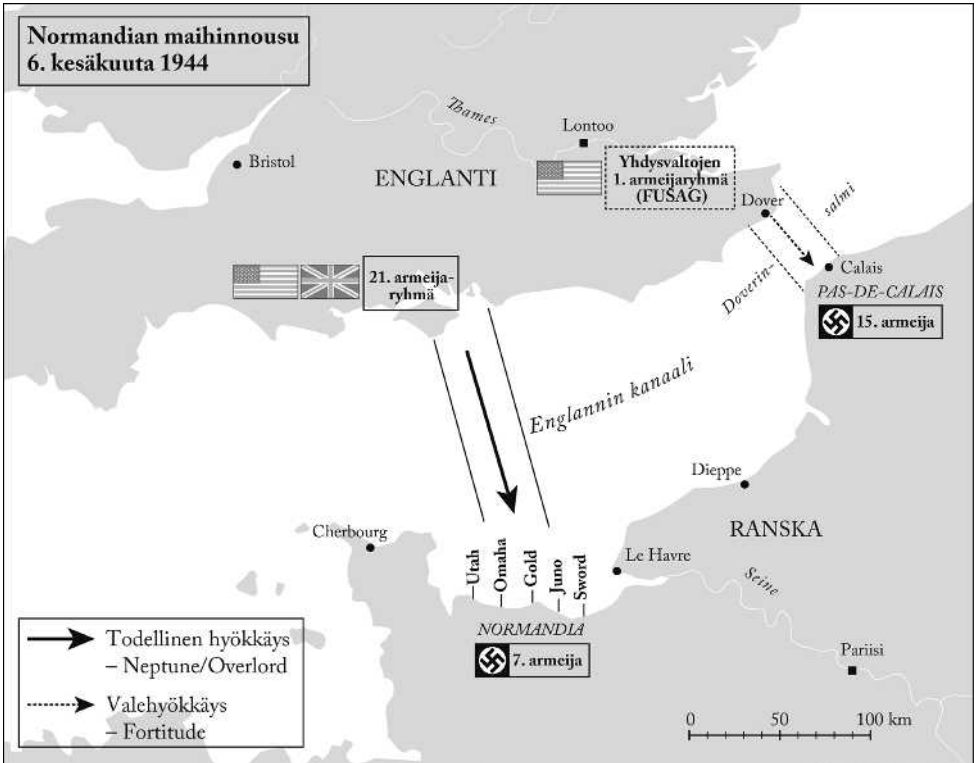

SISÄLTÖ

Alkusanat	II
I. Aloittelijat	19
2. Aikamoinen arvoitus	39
3. Joku jää kiikkiin	55
4. Houkuttelu	65
5. Klubi	73
6. Garbo astuu näyttämölle	87
7. Popov menee ostoksille	101
8. Suuri peli	113
9. Parvi	123
10. Aito agentti, väärä agentti, kaksoisagentti	133
11. Suunnitelma Cockade	167
12. Sergueiew salaisena aarteena	179
13. Satunnaiskävijä	191
14. Operaatio Fortituden aika	203
15. Maukkaampia linnunjyviä	215
16. Artist maalaa taulun	233
17. Montgomeryn kaksoisolento	249
18. Kaksi viivaa	259
19. Jebsenin uusi ystävä	275
20. »Enkö minä ole aina varovainen?»	287
21. Operaatio Dora	303
22. Gestapon tyrmässä	317

23.	Bronx saa hammassäryn	345
24.	Garbon varoitus	357
25.	Toinen sisävuoro	369
	Jälkinäytös	385
	Lähteet	407
	Viitteet	411

**Normandian maihinnousu
6. kesäkuuta 1944**

AGENTIT JA HEIDÄN VALVOJANSA

Dusan »Duško» Popov

Koodinimi MI5:ssä: Tricycle, Skoot

Ohjaaja MI5:ssä: Billy Luke, Ian Wilson

Koodinimi Abwebrissa: Ivan

Ohjaaja Abwebrissa: Ludovico von Karsthoff, Johnny Jebsen

Roman Czerniawski

Koodinimi MI5:ssä: Brutus, Armand, Walenty

Ohjaaja MI5:ssä: Christopher Harmer, Hugh Astor

Koodinimi Abwebrissa: Hubert

Ohjaaja Abwebrissa: Oscar Reile

Lily Sergueiew

Koodinimi MI5:ssä: Treasure

Ohjaaja MI5:ssä: Mary Sherer

Koodinimi Abwebrissa: Solange, Tramp

Ohjaaja Abwebrissa: Emile Kliemann

Juan Pujol García

Koodinimi MI5:ssä: Garbo, Bovril

Ohjaaja MI5:ssä: Tomás Harris

Koodinimi Abwebrissa: Arabel

Ohjaaja Abwebrissa: Karl-Erich Kühenthal

Elvira de la Fuente Chaudoir

Koodinimi MI5:ssä: Bronx, Cyril

Ohjaaja MI5:ssä: Christopher Harmer, Hugh Astor

Koodinimi Abwebrissa: Dorette

Ohjaaja Abwebrissa: Helmut »Bibi» Bleil, Berndt Schluetter

ALKUSANAT

Hienostunut ja hiljainen tiedustelu-upseeri, jalassaan taaninhousut ja suussaan piippu, viimeisteli kesällä 1943 salaista asetta, jota oli kehitelty yli kolme vuotta. Ase – teholtaan ainutlaatuinen ja toimintasäteeltään rajaton – oli aivan erilainen kuin mikään aiemmin tai myöhemmin rakennettu. Sitä verhosi niin vahva salaperäisyys, että sen keksijät eivät vähään aikaan tienneet pitävänsä sitä hallussaan eivätkä olleet varmoja sen käyttötavasta. Ase ei tappanut eikä silponut. Se ei nojautunut tieteseen, tekniikkaan tai voimaan. Se ei tuhonnut kaupunkeja, upottanut sukellusveneitä eikä puhkonut hyökkäysvaunujen panssaria. Se teki jotain paljon hienovaraisempaa. Se ei tappanut vihollista, vaan kykeni tunkeutumaan hänen mieleensä. Se pystyi saamaan natsit ajattelemaan niin kuin britit tahtoivat ja siten tekemään niin kuin britit tahtoivat.

MI5:n Thomas Argyll Robertson oli rakentanut aseensa, joka pystyi valehtelemaan Hitlerille. Toisen maailmansodan ratkaisevimalla hetkellä Robertson vaati Winston Churchillia käyttämään sitä.

Liittoutuneiden sotilasasiantuntijat tekivät jo suunnitelmia suuresta hyökkäyksestä natsien miehittämään Eurooppaan. Kauan odotettu maihinnousu määräisi sodan lopputuloksen, ja kumpikin osapuoli tiesi sen. Jos liittoutuneet pystyisivät ylittämään Englannin kanaalin ja murtautumaan läpi Atlantin vallina tunnetusta Saksan massiivisesta rannikkopuolustuslinjasta, natsit joutuisivat ehkä pa-

kenemaan Pariisista ja Brysselistä ja sitten vetäytymään Reinin yli Berliiniin asti. Hitler oli kuitenkin varma, että jos hyökkääjille tehtäisiin onnistunutta vastarintaa iskun alkuvaiheessa vuorokaudenkin verran, invaasio epäonnistuisi. Liittoutuneiden taistelutahto luhistuisi ja kestäisi kuukausia ennen kuin maihinnousua yritettäisiin uudelleen. Siinä ajassa Hitler voisi keskittyä puna-armeijan tuhoamiseen itärintamalla. Ensimmäiset 24 tuntia olisivat Erwin Rommelin kuuluisin sanoin »pisin vuorokausi». Oli kaikkea muuta kuin varmaa, miten tuo vuorokausi päättyisi.

Normandian maihinnousua pidetään nykyisin valtavana voittona, ja jälkikäteen katsoen se oli historiallisesti väistämätön. Etukäteen katsoen tilanne oli toinen. Maihinnousut ovat sodankäynnin vaikeimpia operaatioita. Saksalaiset olivat rakentaneet Ranskan rannikolle lähes kymmenen kilometriä leveän »kuolemanvyöhykkeen», tappavan esteradan, johon kuului piikkilankaa, sementtiä ja yli kuusi miljoonaa miinaa ja jonka takana oli tykkiasemia, konekivääriasemia ja bunkkereita. Sotamarsalkka Alan Brooke, Ison-Britannian pääesikunnan päällikkö, kirjoittikin päiväkirjaansa juuri ennen maihinnousua synkästi: »Se voi hyvinkin olla koko sodan kammottavin onnettomuus.»¹

Sodassa kaikkein tärkein ja vaikeimmin kontrolloitava muuttuja on yllätysmomentti. Jos saksalaisia hämättäisiin tai, mikä parempaa, aktiivisesti harhautettaisiin maihinnousun ajasta ja paikasta, menestymisen mahdollisuudet paranisivat huomattavasti. Miehitetyssä Ranskassa oli paljon enemmän Saksan joukkoja kuin maa-hantunkeutujia, mutta jos ne saataisiin pysymään väärässä paikassa oikeaan aikaan, miesmäärän epäsuhta olisi vähemmän lannistava. Vuoteen 1944 mennessä sodassa sai surmansa 10 miljoonaa ihmistä joka vuosi. Vaakalaudalla ei olisi voinut olla enempää eikä virhemarginaali pienempi.

Marraskuussa 1943 pidetyssä Teheranin konferenssissa, jossa Churchill, Roosevelt ja Stalin tapasivat ensimmäistä kertaa, liittoutuneet suunnittelivat Eurooppaan suuntautunutta hyökkäystä, joka sai koodinimekseen operaatio Overlord. Hyökkäys Englannin ka-

naalin yli piti toteuttaa toukokuussa 1944, mutta myöhemmin sitä lykättiin kuukaudella. Kenraali Dwight Eisenhower toimisi liittoutuneiden Euroopan joukkojen ylimpänä komentajana ja kenraali Bernard Montgomery liittoutuneiden maajoukkojen komentajana. Konferenssissa Winston Churchill kääntyi Josif Stalinin puoleen ja lausui itselleen tyypillisen huomautuksen, josta on tullut eräänlainen myytti: »Sota-aikana totuus on niin arvokas, että sen pitäisi aina olla valheiden henkivartiokaartin suojassa».² Stalinilla ei ollut aikaa kirjallisille kielikuville, vaan hän vastasi: »Tuota me sanomme sotataidoksi.»³ Maihinnousua Eurooppaan suojaisi ja tukisi kattava, maailmanlaajuinen harhautuskampanja, totuutta suojaava valheiden verkko. Churchillin huomautuksen mukaisesti sen koodinimeksi tulikin henkivartijaa tarkoittava Bodyguard.

Operaatio Bodyguardin ensisijainen tarkoitus oli saada saksalaiset uskomaan, että hyökkäys tulisi suunnasta, josta se ei todellisuudessa tullut. Lisäksi tarkoitus oli varmistaa, ettei valehyökkäystä torjumaan valmistautuvia joukkoja ehdittäisi siirtää oikeaan paikkaan. Tämä edellytti harhautuksen ylläpitämistä myös maihinnousupäivän *jälkeen*. Daavid osuisi lingollaan Goljatiin vain, jos tämä ei tietäisi kiven tulosuuntaa vaan joutuisi arvailemaan. Englannin kanaalin yli suuntautuvan hyökkäyksen kohdealue oli kuitenkin erittäin pieni. Saksalaiset huomaisivat varmasti joukkojen keskittämisen Britanniaan, ja koska hyökkäys piti tehdä hävittäjien toimintasäteellä, suurelle maihinnousulle oli vain muutama sopiva paikka. Erään suunnitteluun osallistuneen henkilön mukaan oli »täysin mahdoton peittää sitä, että suurhyökkäys tapahtuisi josain Cherbourgin ja Dunkerquen kaupunkien välillä».⁴

Selvin kohde oli Pas-de-Calais koillisessa, lähimpänä Britanin rannikkoa sijaitseva alue. Calais'n ja Boulognen syväsatamia voisi vaivatta täydentää ja vahvistaa, kunhan ne olisi saatu liittoutuneiden haltuun, ja sillanpääasema Calais'ssa olisi suurin reitti marsille Pariisiin ja Saksan teollisuuden ytimeen Ruhrissa. Calais'hen kohdistuvan hyökkäyksen logiikka ei jäänyt huomaamatta saksalaisilta taktikoilta. Hitler itse piti Calais'ta todennäköisimpänä koh-

teena: »Tänne vihollisen täytyy hyökätä, ja tänne se hyökkää, ja täällä – elleivät kaikki merkit johda harhaan – käydään ratkaiseva taistelu maihinnousujoukkoja vastaan.»⁵ Hitler oli täysin tietoinen mahdollisuudesta, että häntä johdettiin harhaan: hän oli ollut väärässä Pohjois-Afrikan ja Sisilian maihinnousujen suhteen. Tällä kertaa häntä olisi paljon vaikeampi huijata.

Heinäkuussa 1944 liittoutuneiden sotilassuunnittelijat olivat tulleet siihen tulokseen, että »vaikka Pas-de-Calais'n sijainti lähellä rannikkoamme tarjoaa ilmeisiä etuja», Normandian rannikko Caenista pohjoiseen oli parempi. Normandian hiekkarannat olivat pitkiä, leveitä ja loivia, ja hiekkadyyneissä oli sopivia välejä, joita pitkin maihin nousseet joukot voisivat nopeasti levittäytyä sisämaahan. Syvän veden ankkuripaikkojen puute ratkaistaisiin nerokkaasti rakentamalla valtavia keinotekoisia satamia, joita kutsuttiin koodinimellä »Mulberry harbour».

Onnistunut harhautus ennen maihinnousua Sisiliaan vuonna 1943 oli osoittanut saksalaisille, että todennäköisin kohde *ei* ollut todellinen kohde. Nyt tilanne oli päinvastainen: Hitler täytyisi saada uskomaan, että todennäköisin kohde tosiaan *oli* kohde. Mahtava Atlantin valli oli kapeimmillaan Normandiassa. Sinne hyökkäyksen kärki osuisi. Jotta isku tuottaisi suurimman vaikutuksen, totuuden suojelemiseen tarvittiin valehtelijoiden henkivartiokaartia, ja juuri sen Robertson oli luonut.

Robertson ja pieni joukko hänen komennossaan olevia tiedusteluvirkailijoita erikoistuivat käännyttämään saksalaisten vakoojia kaksoisagenteiksi. Tämä oli »Double Cross -järjestelmä», jota koordinoi erittäin salainen kahdenkymmenen komitea. Järjestelmä sai nimen siitä, että roomalaisilla numeroilla kaksikymmentä on XX, kaksoisrasti eli huijausta tarkoittava »double cross». Kaksoisagenteja oli kymmenittäin, ja toistaiseksi heitä oli käytetty puolustustarkoituksiin: paljastamaan lisää vakoojia, saamaan tietoja Saksan sotilastiedustelusta ja tuodittamaan vihollinen kuvittelemaan, että Britanniassa toimi suuri ja tehokas vakoojaverkosto, jollaista siellä ei lainkaan ollut. Kesäkuussa 1943 Robertson tuli siihen hät-

kähdyttävään tulokseen, että joka ainoa Britanniassa toimiva Saksan agentti oli itse asiassa hänen valvonnassaan. Eivät jotkut, eivät useimmat vaan *kaikki* – ja niinpä Robertsonin kaksoisagentit saattoivat ryhtyä tarjoamaan saksalaisille perättömien tiedonmurujen sijasta jättimäistä, koko sodan muuttavaa valhetta.

Salaisen sotakoneiston jokainen osa oli mukana Normandian maihinnousun hämäysjuonessa: tutkijat jättivät väärää jälkiä, teknikot rakensivat tekotankkeja, radistit lähettivät joukoittain tekaistuja signaaleja ja valekenraalit johtivat olemattomia armeijoita kohteisiin, jotka eivät koskaan olleet vaarassa. Yleinen harhautuskampanja oli koodinimeltään Bodyguard, kun taas hämäyksen ratkaiseva osa, Englannin kanaalin ylittävää hyökkäystä koskeva suunnitelma, oli nimeltään Fortitude eli mielenlujuus – suunnitelman onnistuminen kun vaati mielenlujutta. Operaatio Fortitude, juoni Saksan joukkojen houkuttelemiseksi Pas-de-Calais’hen ja pitämiseksi siellä, oli ainutlaatuinen kollektiivinen ponnistus, mutta pohjimmiltaan se oli riippuvainen Robertsonin vakoojista ja petoksen seitistä, joka oli niin mutkikas ja vahva, että pystyisi huiputtamaan Hitlerin joukkoja ja auttaisi kuljettamaan tuhansia sotilaita turvallisesti Englannin kanaalin poikki.

Normandian maihinnousun sotilassaaga on kerrottu monta kertaa, ja operaatio Fortituden merkitys tuossa voitossa on hiljalleen paljastunut pitkäaikaisen salamyhkäisyyden peitosta. Tarinaa viidestä vakoojasta, joista muodostui Double Cross -järjestelmän ydin ja jotka olivat Robertsonin salainen ase, ei kuitenkaan ole aiemmin kerrottu kokonaan. Vakoojat itse olettivat tarinansa jäävän tuntemattomaksi, ja niin olisi käynytkin, ellei Ison-Britannian salainen palvelu, joka tunnetaan paremmin nimellä MI5, olisi viime vuosina päättänyt julkistaa sodanaikaiset tiedusteluarkistonsa. Jos heidän tarinansa olisi kerrottu aikoinaan, kukaan ei olisi uskonut.

Normandian maihinnousun vakoojat olivat eittämättä yksi kaikkien aikojen omituisimmista sotilasyksiköistä. Heidän joukossaan olivat biseksuaalinen perulainen seurapiirityttö, pienikokoinen puolalainen hävittäjälentäjä, oikullinen ranskalaisnainen, serbialainen

viettelijä ja hyvin eksentrisen espanjalainen, jolla oli tutkinto kanojenkasvatuksesta. Robertsonin johdolla he rakensivat yhdessä kaikki pienet valheet, joista muodostui emävalhe. Heidän onnistumisensa oli kiinni herkästä ja arveluttavasta suhteesta vakoojan ja hänen saksalaisen tai englantilaisen valvojansa välillä.

Tämä on tarina sodasta ja myös psykologian, luonteiden ja persoonallisuuksien hienovaraisista ominaisuuksista, kapeasta rajasta uskollisuuden ja petollisuuden, totuuden ja valheen välillä sekä vakoojan oudoista vaikuttimista. Double Cross -vakoojat olivat eri tavoin rohkeita, petollisia, oikukkaita, ahneita ja innoittuneita. He eivät olleet ilmeisiä sankareita, ja eräs Neuvostoliiton vakooja kavalsi heidän organisaationsa sisältäpäin. Yksi heistä oli niin täynnä lemmitikkikoiraansa, että oli vähällä saada koko maihinnousun luhistumaan. Kaikki elivät jossain määrin mielikuvitusmaailmassa, sillä se on vakoilemisen perusolemus. Kaksi heistä oli moraalisesti epäilyttäviä. Yksi oli kolmoisagentti, mahdollisesti nelinkertainen agentti. Yhden elämä päättyi kidutukseen, vankeuteen ja kuolemaan.

Jokainen ase, myös salainen, saattaa aiheuttaa takaiskun. Robertson ja hänen vakoojansa tiesivät liiankin hyvin, että jos huijaus paljastuisi, se ei enää suuntaisi huomiota pois Normandiasta ja sitoisi Saksan joukkoja Pas de Calais'hen, vaan johdattaisi saksalaiset totuuden jäljille, mistä olisi katastrofaaliset seuraukset.

Normandian maihinnousun vakoojat eivät olleet perinteisiä sotilaita. Yhdelläkään ei ollut asetta, mutta asetta kantaneet sotilaat olivat vakoojille suuressa ja tiedostamattomassa velassa rynnistäessään Normandian rannoille kesäkuussa 1944. Nämä salaiset agentit taistelivat yksinomaan sanoilla ja teeskentelyllä. Heidän kertomuksensa saivat alkunsa ennen sodan puhkeamista ja osuivat sitten yhteen, limittyivät ja lopulta kytkeytyivät toisiinsa maihinnousun päivänä suurimmassa koskaan yritetyssä huijausoperaatiossa. Heidän todelliset nimensä ovat erikoiset, eräänlainen epookkiromaanin sopiva eurooppalainen sekoitus: Elvira Concepción Josefina de la Fuente Chaudoir, Roman Czerniawski, Lily Sergueiew, Duško Popov ja Juan Pujol García. Heidän koodinimensä ovat tylymmät

ja kullekin varta vasten valitut: Bronx, Brutus, Treasure, Tricycle ja Garbo.

Tämä on heidän tarinansa.

ALOITTELIJAT

Duško ja Johnny olivat ystäviä. Heidän ystävyytensä perustui yhteiseen rahan, autojen, juhlien ja naisten arvostamiseen; ei tiettyssä järjestyksessä, mutta mieluiten kaikkia samanaikaisesti. Heidän suhteensa perustui pitkälti turhanpäiväisyyksiin, mutta sillä oli syvälinen vaikutus maailmanhistoriaan.

Dušan »Duško» Popov ja Johann »Johnny» Jebsen tapasivat vuonna 1936 Etelä-Saksan Freiburgin yliopistossa. Popov, rikkaan dubrovnikilaisen teollisuusmiehen poika, oli kahdenkymmenenviiden. Jebsen, suuren varustamon perijä, oli kaksi vuotta vanhempi. Kumpikin oli hemmoteltu, komea ja heikkoluonteinen. Popov ajoi BMW:tä ja Jebsen ahdettua Mercedes 540K -avoautoa. Nämä erottamattomat playboyt rellestivät pitkin Freiburgia ja käyttäytyivät huonosti. Popov oli lakitieteen opiskelija, kun taas Jebsenillä oli tavoitteena taloustieteen tutkinto, jonka turvin hän voisi paremmin hoitaa perheyrittystä. Kumpikaan ei opiskellut yhtään. Popov kirjoitti: »Meillä kummallakin oli älyllisiä tavoitteita, olimme ihastuneita nopeisiin autoihin ja urheilullisiin tyttöihin, ja meillä oli tarpeeksi rahaa molempiin.»¹

Popovilla oli pyöreät, avoimet kasvot, ja hänen hiuksensa oli harjattu taakse korkealta otsalta. Hänen ulkonäöstään oltiin kahta mieltä: »Hän hymyilee niin, että kaikki hampaat näkyvät, ja rentoina hänen kasvonsa ovat melko miellyttävät, joskaan eivät missään tapauksessa komeat», kuvaili eräs miespuolinen aikalainen. »Litteä, tyyppillisen slaavilainen nenä, kalpea iho, leveät hartiat, atleettinen

mutta aika turpea vartalo, vaaleat ja hyvin hoidetut kädet», joilla hän viittoili elehtiessään riehakkaasti. Monet naiset pitivät häntä vastustamattomana miehenä, jolla oli huolettomat tavat, »kevytmie-linen, aistillinen suu» ja raskaiden luomien peittämät vihreät silmät. Hänellä oli aikakauden sanoin »makuuhuonesilmät», ja hän kiin-nostivatkin eniten makuuhuoneet.²

Popov oli pitelemätön naistenmies. Jebsen oli aivan erilai-nen. Hän oli hoikkarakenteinen ja laiha, hänellä oli vaaleahkot hiukset, korkeat poskipäät ja pysty nenä. Popov oli äänekäs seu-ramies, kun taas Jebsen oli valpaskatseinen. Popov kirjoitti: »Hä-nen kylmyytensä, pidättyvyytensä, saattoi tuntua vastenmieliseltä, mutta jokainen oli hänen lumoissaan. Hänessä oli myös paljon lämpöä, ja hänen älykkyytensä näkyi kasvoissa, teräksensinisten silmien valppaudessa. Hän puhui töksähdellen, lyhyin lausein, ei käyttänyt adjektiiveja juuri koskaan ja oli ennen kaikkea ironi-nen.» Jebsen käveli ontuen ja vihjaisi, että syynä oli jossain päättö-mässä seikkailussa saatu vamma. Todellinen syy oli suonikohjujen aiheuttama kipu, josta hän kärsi salaa. Hän kertoi mielellään tari-naa, jolla saattoi »luoda tahallaan hämmentävän tilanteen ja näh-dä mitä tapahtuisi». Toisaalta hän tahtoi toimia välittäjänä. Kun Popov haastettiin kaksintaisteluun miekoin erään tytön takia, se-kundanttina toiminut Jebsen järjesti Popovin helpotukseksi rau-hanomaisen ratkaisun, »koska ei arvellut kirkkaanpunaisen arven parantavan ulkonäköä».³

Jebsenin vanhemmat, jotka olivat jo haudassa Jebsenin tulles-sa Freiburgiin, olivat syntyneet Tanskassa, mutta ottaneet Saksan kansalaisuuden varustamo Jebsen & Jebsenin muuttaessa Hampu-riin. Jebsen oli syntynyt Hampurissa vuonna 1917, mutta hän vitsaili mielellään, että hän oli oikeastaan tanskalainen ja Saksan kansa-laisuus oli »mukavuuslippu» liikeasioiden takia: »Osa rakkaudesta maatani kohtaan liittyy siihen, että suuri osa maasta kuuluu oikeas-taan minulle.» Rikas, juureton orpopoika Jebsen oli käynyt teini-ikäisenä Britanniassa ja palannut vannoutuneena anglofilinä: hän omaksui englantilaiset tavat, puhui englantia mieluummin kuin

saksaa ja pukeutui mielestään »kuin nuori Anthony Eden, konservatiivisen tyylikkäästi». Popov huomautti: »Hän halusi mennä ulos ilman sateenvarjoa yhtä vähän kuin ilman housuja.»⁴

Vaikka nuo opiskelijajästyvykset olivat syventyneet hauskanpitoon, he eivät voineet kokonaan jättää huomiotta uhkaavia poliittisia muutoksia, joita tapahtui heidän ympärillään 1930-luvun Saksassa. He keskittyivät hännäämään »natsimyönteistä opiskelija-älymystöä». Kiusoittelussa oli kuitenkin myös vakavampi pohjavire. »Snobin, kyynikon ja playboyn tapojen takana» Jebsen alkoi syvästi inhota natsiaatetta. Popov piti rehvasetelevia ruskeapaitoja naurettavina ja iljettävinä.⁵

Valmistumisensa jälkeen Popov palasi Jugoslaviaan, rupeesi ulkomaankaupan palvelukseen ja matkusteli siellä täällä. Jebsen suuntasi Englantiin ja ilmoitti aikovansa opiskella Oxfordin yliopistossa ja kirjoittaa kirjoja filosofiasta. Hän ei tehnyt kumpaakaan (myöhemmin hän tosin väitti tehneensä molempia). He tapasivat toisensa vasta kolmen vuoden kuluttua, ja silloin maailmassa vallitsi sota.

Vuoden 1940 alussa Popov asui Dubrovnikissa, jonne hän oli perustanut oman asianajotoimiston, ja oli suhteessa ainakin neljään naiseen. Sitten hän sai vanhalta ystävältään sähkösen, jossa oli kutsu Belgradiin: »Pitää tavata sinut pian.» Tapaaminen oli riemukas, ja viina virtasi. He tekivät ryyppykierroksen Belgradin yökerhoihin mukanaan »kaksi tyttöä yhdeltä klubilta». Aamulla kaikki neljä nauttivat pihvi- ja samppanja-aamiaisen. Jebsen kertoi Popoville tutustuneensa edellisinä vuosina suureen englantilaiseen kirjailijaan P. G. Wodehouseen. Monokkeleineen ja silkki-olmioineen Jebsen näytti Bertie Woosterin germaaniversiolta. Popov mittaili vanhaa ystäväänsä. Jebsenin ilmeessä oli edelleen »terävää älyä, kyynisyyttä ja mustaa huumoria», mutta hän näytti samalla kireältä, kuin jokin painaisi hänen mieltään. Hän poltti ketjussa ja »tilasi viskinsä tuplana, raakana ja usein. Hänen vaatteensa kilpailivat edelleen tyylikkydessä Edenin kanssa, mutta hänen vaaleat hiuksensa eivät olleet yhtä lyhyet ja hänellä oli huolimattomasti hoidetut ja tupakan värjäämät viikset.»⁶

Muutamaa päivää myöhemmin, kun ystävykset istuivat belgradilaisen hotellin baarissa, Jebsen hiljensi ääntään, katsoi ympärilleen kuin salaliittolainen ja tunnusti liittyneensä Abwehriin, Saksan tiedustelupalveluun, »koska siten hänen ei tarvinnut lähteä sotaan, jota hän kaihtoi suonikohujensa aiheuttaman kärsimyksen takia». ⁷ Jebsenin oli värvännyt perheystävä, eversti Hans Oster, Abwehrin johtajan amiraali Wilhelm Canarisin varamies. Jebsenille oli annettu Abwehriin muodollinen mutta epämääräinen arvo *Forscher*, joka tarkoittaa tutkijaa tai kykyjenetsijää. Teknisesti ottaen hän oli sotamies Brandenburgin rykmentin neljänsadan miehen vahvuudessa erikoisosastossa. Siinä oli todellisuudessa kyse »Canarisin järjestelystä, jonka tavoitteena oli pitää monta nuorukaista poissa pakollisen asepalveluksen kynsistä». ⁸ Jebsen oli freelance-vakooja, joka oli pysyvällä lomalla armeijasta ja jolle Canaris oli luvannut henkilökohtaisesti, ettei hän joutuisi koskaan kantamaan univormua, osallistumaan sotilaskoulutukseen tai menemään sotaan. Jebsen oli vapaa viettämään »aikansa matkustelemalla ympäri Eurooppaa yksityisissä liike- ja talousasioissaan, kunhan hän olisi tarpeen vaatiessa Abwehrin käytettävissä». ⁹

Jebsen julisti: »Hitler on kiistämätön Euroopan hallitsija. Muutamassa kuukaudessa hän varmaan tekee selvää Englannista, ja sitten Amerikka ja Venäjä tekevät mielihyvin sopimuksen hänen kanssaan.» Tuo oli puhdasta natsipropagandaa, mutta Jebsenin ilmeessä välkkyi ironia. Äkkiä hän kysyi: »Haluaisitko syödä päivällistä erään ystäväni, Saksan lähetystön jäsenen kanssa?» Ystävä osoittautui majuri Müntzingeriksi, pyyleväksi baijerilaiseksi ja Balkanin korkeimmaksi Abwehrin upseeriksi. Müntzinger piti brandyn ja sikarien ääressä myyntipuheen, joka oli yhtä hienovarainen kuin moukari. »Mikään maa ei pysty vastustamaan Saksan armeijaa. Englanti valloitetaan parissa kuukaudessa. Te voisitte auttaa siinä, että saksalaisten tehtävä olisi helpompi ja lopullinen valtaus vähemmän verinen.» Müntzinger vaihtoi imarteluun. Popovilla oli laajat yhteydet. Hänen liiketoimintansa oli ihanteellinen syy matkustaa Isoon-Britanniaan, jossa hänellä täytyi olla tärkeitä ja vaiku-

tusvaltaisia tuttavii. Eikö hän tuntenut peräti Kentin herttuan? Popov nyökkäsi. (Hän ei kertonut käyneensä Britanniassa vain kerran elämässään ja vaihtaneensa herttuan kanssa vain muutaman sanan Dubrovnikin pursiseuralla.) Müntzinger jatkoi: »Meillä on joukko agentteja Englannissa, ja monet heistä ovat erinomaisia. Mutta teidän suhteenne avaisivat monia ovia. Voisitte tehdä meille suuren palveluksen. Ja samoin me teille. Valtakunta tietää, miten osoittaa arvostuksensa.» Jebsen joi viskinsä sanomatta mitään. Müntzinger kertoi melko epämääräisesti, millaisia tietoja Popov voisi kerätä. »Yleisiä. Poliittisia.» Hän piti tauon ja lisäsi: »Sotilaallisia. Johnny esittelee teidät oikeille henkilöille, jos ja kun te suostutte.» Popov pyysi aikaa harkita tarjousta, ja aamulla hän esitti suostumuksensa. Jebsen oli värvännyt ensimmäisen vakoojansa Saksan tiedustelu-palvelulle. Hän ei koskaan värväisi toista.¹⁰

Popov puolestaan oli alkanut kehittää ajatusta, jota hän sanoi »pikku ideakseen».

Vuonna 1941 natsien miehittämän Ranskan tärkein vakoojaverkosto oli Interallié. Kuten eräs brittiläinen tiedustelu-upseeri huomautti, se oli käytännössä ainoa, »yksinomainen tietolähteemme Ranskassa» sodan alkuaikoina.¹¹ Verkostoon kuului kymmeniä tiedottajia, asiamiehiä ja heidän agenttejaan, mutta viime kädessä Interallién oli luonut yksi vakooja, mies, jolle salaliitto ja harhauttaminen olivat toinen luonto ja joka piti vakoilemista kutsumuksena. Hänen ranskalaiset toverinsa tunsivat hänet nimellä Armand Borni, ja hän käytti myös koodinimeä Walenty tai Valentine. Hänen todellinen nimensä oli Roman Czerniawski. Energisyytensä, vakaumuksensa ja suuren omanarvontuntonsa ansiosta hänestä oli tullut hyvin lyhyessä ajassa brittien arvokkain vakooja Ranskassa.

Czerniawski oli puolalainen isänmaanystävä, joskaan nimitys ei tee oikeutta hänen aidolle puolalaisuudelleen ja hänen syvälle isänmaanrakkaudelleen. Hän eli Puolalle ja oli täysin valmistautunut (toisinaan melkein karkäs) kuolemaan sen puolesta. »Hän on täysin uskollinen omalle maalleen, ja jokainen hänen kohtaaman-

sa ongelma liittyy Puolan kansan kohtaloon», eräs hänen vakoojatovereistaan kertoi.¹² Yhtä paljon kuin saksalaisia hän inhosi venäläisiä, mikä johtui hänen maansa jakamisesta, ja hän unelmoi Puolan valtion palauttamisesta. Jokainen muu lojaalius, jokainen muu näkökohta oli toissijainen. Hän oli vain alle 170 senttimetriä pitkä ja kapeakasvoinen, ja hänen lähellä toisiaan olevissa silmissään oli palava katse. Hän hymyili herkästi ja puhui nopeasti kuin konekivääri.

Rikkaan varsovalaisen rahamiehen pojaksi syntynyt Czerniawski oli saanut ennen sotaa hävittäjälentäjän koulutuksen, mutta vakava onnettomuus oli vienyt osan hänen näkö- ja liikuntakyvystään. Saksan hyökätessä Puolaan syyskuussa 1939 kapteeni Czerniawski työskenteli ilmavoimien päämajassa Varsovassa, oli erikoistunut sotilastiedusteluun ja oli kirjoittanut hyvän vastaanoton saaneen teoksen vastavakoilusta. Czerniawski oli ammattilainen, erään kollegan sanoin »mies, joka elää vakoilemisesta ja sen ajattelemisesta».¹³ Hänen mielestään vakoojien etsiminen oli kunnioitettava elämäntehtävä, joka »perustuu ihmisten ihanteellisimpiin pyrkimyksiin».¹⁴

Kun Puolan armeija joutui antamaan periksi Saksan hyökkäykselle, Czerniawski pakeni Romaniaan ja väärennettyjä papereita käyttäen Ranskaan, missä puolalaiset sotilaat järjestäytyivät uudelleen. Ranskan antauduttua vuonna 1940 Czerniawskin divisioona lakkautettiin, mutta hän ei liittynyt maanmiehiinsä Britanniasa jatkaakseen taistelua siellä, vaan meni maan alle. Hän suostuteli nuoren ranskalaisen lesken, Renée Bornin, lainaamaan hänelle kuolleen miehensä henkilöllisyyttä. Kun saksalais miehitys alkoi, maanviljelijä, joka oli papereidensa mukaan Armand Borni, ajeli lainatulla polkupyörällä, painoi havaintoja mieleensä ja jo onnitteli itseään. »Jokainen tienviitta, jokainen kuorma-autossa oleva symboli, jokainen mitä laatua tahansa oleva tunnusmerkki oli minulle paljon tärkeämpi kuin kenellekään muulle.»¹⁵ Näin kylvettiin siemenet sille, mitä hän myöhemmin suurellisesti kutsui »visiokseen». Puolan pakolaishallitus Lontoossa kävi yhdenlaista sotaa, hän toisenlaista. Hän unelmoi »pienistä vatarintasoluista, jotka lisääntyisi-

vät nopeasti, liittyisivät yhteen ja muodostaisivat yhtenäisen silmien verkoston». ¹⁶

Czerniawski onnistui pääsemään miehittämättömään Etelä-Ranskaan, otti yhteyttä Puolan tiedustelupalveluun ja sai muodollisen hyväksynnän suunnitelmalleen perustaa verkosto miehitysvyöhykkeelle. Muutamaa päivää myöhemmin Czerniawski söi päivällistä yksinään toulouselaisessa La Frégate -ravintolassa, kun nuori nainen kysyi, saisiko hän istuutua tyhjälle tuolille hänen pöydässään. »Hän oli lyhyt, kolmekymmentä täyttänyt. Vilkkaat silmät elävöittivät hänen kalpeita, kapeita, ohuhuulisia kasvojaan.»¹⁷ Mathilde Carré puolestaan arvioi pienikokoista, satunnaista ateriointikumppaniaan: »Hoikka ja lihaksikas, pitkät kapeat kasvot, aika suuri nenä ja vihreät silmät, jotka olivat varmaan alkujaan olleet kirkkaat ja puoleensavetävät, mutta joissa oli nyt jälkiä lento-onnettomuudessa syntyneistä ruhjeista.»¹⁸ Czerniawski esittäytyi »kammottavan murteellisella ranskalla».¹⁹ He alkoivat keskustella. Aterian jälkeen Czerniawski saattoi naisen kotiin.

Mathilde Carré oli älykäs, pingottunut ja Czerniawskin tava- tessaan hermoromahduksen partaalla. Hän oli pariisilaisten porvarisvanhempien tytär, opiskellut Sorbonnessa, toiminut vähän aikaa vakuutusyhtiössä, kouluttautunut opettajaksi ja mennyt naimisiin lapsuudenystävänsä kanssa ja pian huomannut, ettei voinut sietää tätä. Sota oli tekosyy, jonka hän tarvitsi aviomiehensä jättämiseen. Ranskan armeija perääntyi, ja hän löysi työtä sidontapaikasta, jossa hoidettiin haavoittuneita. Siellä hän kohtasi Ranskan muukalais- legioonan luutnantin ja rakasteli tämän kanssa »valtavan krusifiksin nähden» piispankammiossa Cazères-sur-Garonnen pappisseminaarissa.²⁰ Aamulla mies oli kadonnut ja Carré raskaana. Hän päätti pitää vauvan, mutta sai keskenmenon. Eräänä iltana Carré seisoi korkealla sillalla aikoen tappaa itsensä, mutta muutti mielensä: »Garonneen heittäytymisen sijasta heittäydyin sotaan. Jos haluaisin todella tehdä itsemurhan, olisi älykkäämpää tehdä hyödyllinen itsemurha.»²¹ Tätä päätöstä juhlistaakseen hän oli mennyt päivälliselle La Frégateen.

Czerniawskin vankkumaton itsevarmuus antoi heti Carréle turvallisuudentunnetta. »Joka kerta, kun hän puhui sodasta, hänen silmänsä välähtivät. Hän ei voinut myöntää Puolan olevan voitettu. Hänestä säteili nuoruuden itseluottamusta ja innostusta, älyä ja tahdonvoimaa, joista tuli välillä mieleen hemmoteltu, rakastava lapsi.»²² He tapasivat uudelleen seuraavana iltana ja sitä seuraavana. »Nopeasti syntyi luja ystävyys.»²³ Myöhemmin molemmat kielsivät niin kiihkeästi olleensa rakastavia, että kiellot olivat melkein varmasti totuudenvastaisia.

Kolme viikkoa ensimmäisen tapaamisensa jälkeen Czerniawski tunnusti olevansa vakooja ja pyysi Carréta toteuttamaan hänen »visionsa» monisoluisesta tiedusteluverkostosta. Carré sanoi, että Czerniawski saattoi luottaa häneen, että he tekisivät yhdessä »suuria asioita».²⁴ Hetken teatraalisuutta lisäsi Czerniawskin ilmoitus, että hän oli jo valinnut koodinimen uudelle toverilleen: Carrésta tulisi »La Chatte», narttukissa, koska »kävelet pehmeillä kengilläsi hiljaa kuin kissa». Nainen nosti toisen kätensä hoikat sormet pysyyn kuin kynsiksi: »Ja minä osaan myös raapia jos haluan.»²⁵ Kenties se oli varoitus.

Roman Czerniawskista ja Mathilde Carrésta tuli tehokkaat vakoojakumppanit. Pariisissa he vuokrasivat huoneen Montmartrelta ja ryhtyivät muodostamaan kokonaista vakoojaverkostoa. Czerniawski julisti: »Siitä tulee liittoutuneidenvälinen. Pomo tulee olemaan puolalainen, agentit enimmäkseen ranskalaisia ja kaikki työskentelevät liittoutuneiden hyväksi.»²⁶ Interallié-verkosto oli syntynyt.

Carré toimi päävärvääjänä (koska jotkut ranskalaiset kieltäytyivät tekemästä töitä puolalaiselle), kun taas Czerniawski keräsi, lajitteli, konekirjoitti ja lähetti tiedustelumateriaalia Lontooseen. Ensimmäiset värvätyt olivat Monique Deschamps, koodinimeltään Moustique, Hyttynen, pikkuruinen ja sotaisa ketjussa polttava nainen, ja René Aubertin, entinen hyökkäysvaunun päällikkö. Hiljalleen verkosto laajeni käsittämään rautatieläisiä, poliiseja, kalastajia, rikollisia ja kotirouvia. He veivät keräämänsä tiedot jollekin lukui-

sista »postilaatikoista» ympäri Pariisia: La Palette -ravintolan käymälänhoitajalle, oopperan lähellä sijaitsevaan Berlitzin kielikouluun ja Rue Lamarckilla olevan talon portinvartijalle, »jota oli isketty pistimellä pakaroihin saksalaisten tullessa Pariisiin ja joka tietenkin vihasi saksalaisia». ²⁷ Carré kokosi heidän saamansa tiedot. Czerniawski kirjoitti: »Hän riensi tapaamisesta toiseen mustaan turkkiin, punaiseen hattuun ja pieniin matalakorkoisiin punaisiin kenkiin sonnustautuneena, tiedotti uusista yhteyshenkilöistä ja uusista mahdollisuuksista ja antoi minun keskittyä agenteiltamme tulleiden tietojen tarkastelemiseen ja raporteiksi tiivistämiseen.» ²⁸

Czerniawskin tavoitteena oli laatia kattava kuva saksalaisista joukoista miehitetyssä Ranskassa ja niiden taistelujärjestyksestä: joukkojen sijainnista ja liikkeistä, ampumatarvikevarastoista, lentokentistä, laivasto- ja tutka-asemista. »Vihollisen kukistaminen edellyttää tietoa siitä, missä hän on; mitä tarkemmin sijainti tiedetään, sitä helpompaa», hän selitti. ²⁹ Czerniawski kirjoitti tiivistetyt raportit koneella silkkipaperille.

Muutaman viikon välein kuriiri, koodinimeltään Rapide, »pitkä, laiha ja epämääräisen ikäinen puolalainen, jolla oli samea iho ja pienet mustat viikset» nousi Pariisiin Gare de Lyonin asemalta kello 11 lähtevään Bordeaux'n junaan. ³⁰ Kymmenen minuuttia ennen lähtöä hän lukittautui ensimmäisen luokan vessaan. WC-istuimen yläpuolella oli metallikyltti, jossa luki *Remplacez le couvercle après l'usage* (Sulje kansi käytön jälkeen). ³¹ Rapide asetti ruuvitaltan ja ruuvien väliin nenäliinan, ettei ruuveihin tulisi juoruavia naarmuja, löysensi kylttiä varovasti, pani silkkipaperisen raportin sen taakse ja kiersi sitten ruuvit kiinni. Junan ylitettyä rajan miehittämättömään Ranskaan Puolan tiedustelupalvelun agentti tekisi saman päinvas-toin eli ottaisi raportin ja jättäisi vastauksen, joka noudettaisiin junan palattua Pariisiin. Miehittämättömässä Ranskassa Puolan tiedustelupalvelu lähetti viestin puolueettomalla Iberian niemimaalla toimivan kuriirin kautta Lontooseen Puolan pakolaishallitukselle, joka puolestaan toimitti sen Britannian salaiselle palvelulle. Czerniawskin jokainen raportti päättyi MI6:lle, Britannian ulkomaan-